

Áltörténetírás, források, kutatási módszerek

Az óra témája

- A történész mestersége, módszertana, forrásai, eszközei
- Mi a különbség az átlagember megközelítése és a szakma módszertana közt
- Két esettanulmány:
  - I. Dan Brown: *A da Vinci-kód*
  - II. Heribert Illig: *Kitalált középkor*
- Mi az oka, hogy ezek az elméletek népszerűek?
  - Az emberek tájékozatlanok ?
  - Vagy a gyakorló történészek nem nyújtanak megfelelő képet a szakmájukról, hogy az átlagosan tájékozott ember meg tudja ítélni, mikor verik át egy áltörténelmi kutatással?

I. *A da Vinci-kód* műfaja és témája

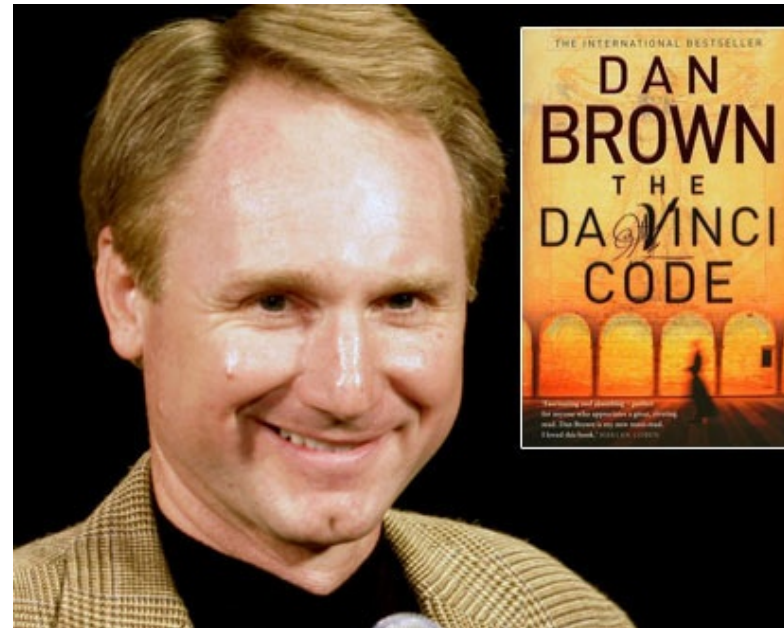

- „Kultúrkrimi”
- Egy kétezer éves összeesküvés felgöngyölítése
- A történelem legnépszerűbb témái feltűnnek benne:
  - Vallás- és okkultizmustörténet
  - Jézus kereszthalála
  - Mária Magdolna menekülése
  - a gnosztikus evangéliumok
  - a Szent Grál keresése
  - a Louvre kiállítótermei
  - a templomos lovagrend története
  - a gótikus katedrálisok
  - a megégetett boszorkányok
  - Leonardo da Vinci festményei
  - Newton sírja
  - stb.

Tudományos szempontból megáll az elmélet?

- A szerző állítása az első oldalon:
  - „A műtárgyakról, épületekről, dokumentumokról és titkos szertartásokról szóló, a regényben szereplő ismertetések megfelelnek a valóságnak”
- Dan Brown ezt ismétli a nyilatkozataiban
- A hitelességnek tétje van
  - Sok millió példányban kelt el, megfilmesítették
  - Számos olvasó bibliai, történelmi és művészettörténeti ismereteit inkább *A da Vinci-Kódból* meríti, mint magából a Bibliából és a mértékadó szakkönyvekből

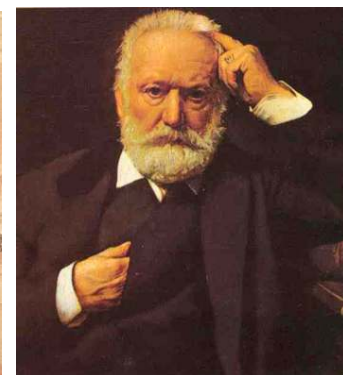
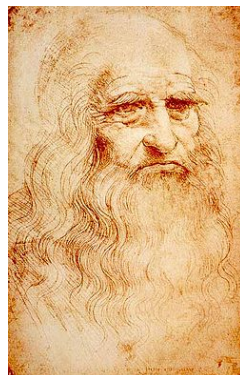
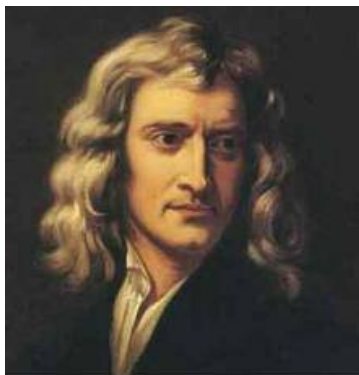
A történet

- A Louvre Nagy Galériájában éjszaka lelövik Jacques Saunière kurátort
- Robert Langdont, a Harvard „vallásos szimbológia” professzorát vádolják meg a gyilkossággal
- A professzor a meggyilkolt kurátor unokájával, a kriptológus Sophie Neuveu-vel együtt menekülve és nyomozva igyekszik megfejteni a bűntényt
- Hatszáz oldalon keresztül jelek, rejtvények és rejtélyek labirintusában bolyongunk
  - művészettörténeti, „szimbológiai”, kriptológiai és történelmi elemzések révén lassan fény derül a titokra

Két összeesküvés

- Jacques Saunière a titkos Sion rend nagymestere, gyilkosa a keresztény Opus Dei tagja
- A Sion rendet 1099-ben Jeruzsálemben alapították egy titok őrzésére:
  - Jézus és Mária Magdolna házaspár voltak. Tőlük származik a Meroving család, amely áldozatul esett a titkot eltüntetni kívánó hivatalos egyház intrikáinak. Mégsem halt ki azonban: leszármazottaik köztünk élnek, a Sion rend védelmében. [Részlet a filmből: 1:10:57–1:11:50 + 1:15:45–1:18:53]
  - E titkot gondozták illusztris nagymesterei
    - Nicolas Flamel, Botticelli, Leonardo da Vinci, Robert Fludd, Robert Boyle, Isaac Newton, Victor Hugo és Jean Cocteau

A Grál igazi jelentése

- Valójában nem a Jézus vérért felfogó kehely
- hanem királyi vér, Jézus és Mária leszármazottainak vérvonala
  - A szó etimológiája: San graal, Sangreal, Sang real
- A Grál a királyi nemzetség jelképe és Máriaé is
  - aki ezen elmélet szerint bizonyos értelemben valóban a Krisztus vérért felfogó edény
- Közvetve pedig az elmúlt kétezer évben elnyomott nőiség jelképe
- A keresztény egyház ellenérdekelt a titok napfényre kerülésében
  - Jézus ember volta fenyegetést jelent a keresztény dogmákra

Az elmélet „bizonyítékai”

- Apokrif evangéliumok: Mária nem csupán Jézus egyeik hanem a legfontosabb tanítványa volt.
- Az egyház a kanonizáció során megszabadult a magosztikusnak nevezett evangéliumoktól, majd elnyomta a nőiség tiszteletét, végül pedig fellépett a titok tudói ellen, és kegyetlenül felszámolta a templomos rendet, amely a Sion rendjének leányszervezete, és így a Grál-titok őrzője volt
- A titok megőrzésére felesküdt rend nagymesterei jeleket hagytak hátra
- A titok kulcsát Leonardo da Vinci festményei kínálják:
  - Az utolsó vacsora
  - a Mona Lisa
  - A Sziklás Madonna

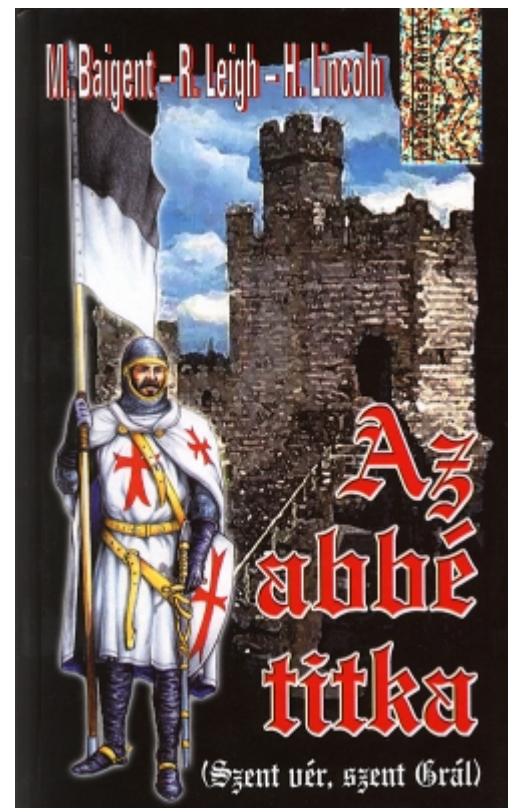
Dan Brown forrásai

- Azt nyilatkozta, történészi kutatómunkát végzett
  - Ez lehet igaz, de semmi nem utal rá.
- A konspiráció elemei más könyvekben megjelentek:
- Néhány, vitatott, de komoly mű
  - Elaine Pagels *The Gnostic Gospelje*
- Zömében azonban áltudományos könyvek, amelyek „bizonyítékait” és „eredményeit” számos alkalommal cáfolták, módszertanát több ízben kritizálták.
  - Lynn Picknett, Clive Prince, *The Templar Revelation: Secret Guardians of the True Identity of Christ.*
  - Ők már írtak a
    - „Rudolf Hess-rejtély” megoldásáról,
    - a torinói lepelről (amelyen nem Krisztus arcának lenyomatát látjuk, hanem Leonardo da Vinci fényképét),
    - a Csillagkapu összeesküvésről, amely az ufókról szól

A legfontosabb forrása

- Michael Baigent, Richard Leigh és Henry Lincoln: *Holy Blood, Holy Grail*
- Magyarul: *Az abbé titka: szent vér, szent grál*. General Press, Budapest, 1994
- Brown „hivatkozza” a forrását:
  - Leigh Teabing valójában a Leigh–Baigent szerzőpáros nevének anagrammája.
  - Amikor Leigh Teabing idézi a Leigh–Baigent-könyvet, eredményeit kétesnek nevezi
- A *Szent vér, szent grál* meglehetősen találékonysággal kínál magyarázatot egyetlen, viszonylag koherens elmélet keretében az elmúlt kétezer év történetének a Kennedy-gyilkosságon kívül talán minden rejtélyére
- Önkényes oksági láncolatok

Mennyiben vehető komolyan az elmélet?

- Európa elmúlt kétezer évének keresztény kultúrája, vallása és tudománya valóban férfiközpontú volt
- A kánonba be nem került alternatív evangéliumokból valóban olyan üzenet is kiolvasható, ami a Bibliából nem
  - Mintha Mária szerepe Krisztus tanítványai közt jelentősebb volt, mint a későbbi tradíció tartja.
  - Mária, még ha nem tekintjük is rögtön Jézus házastársának, a kezdeti egyházban fontos szerepet tölthetett be, akár mint Péter riválisa.
  - A gnosztikus evangéliumokat azonban a bibliakutatás a kanonikus evangéliumoknál későbből keltezi
- Jézus házasember volt-e – viták valóban vannak

Az elmélet kritikái – 1

- Jézus isten voltának tanítása nem a niceai zsinattal (325) kezdődött
- Constantinus parancsára nem semmisítették meg a gnosztikus evangéliumokat
- Jézus isten volta már a Niceát megelőző szerzőknél is központi téma volt, amelyért sokan még a kínhalált is vállalták
- Nehéz elképzelni, hogy a keresztény közösségeket ne sokkolta volna, ha vallásuk dogmatikájában ilyen gyökeres változást konstatálnak.
  - A niceai zsinat valóban foglalkozott krisztológiai kérdésekkel, és valóban állást foglalt az isteni lényeg mellett, ugyanakkor az emberi lényegét sem zárta ki
  - Krisztus teljes isteni és egyben teljes emberi természetét a khalkedóni zsinat mondta ki 451-ben

Kritikák – 2

- Mária provance-i menekülése:
  - Dél-Franciaországban valóban ápolják Mária kultuszát, a helyi templomokban őrzik a csontjait, koponyáját (több helyütt is...)
  - De az ereklyék otzlétéről a XIII. századot megelőzően nincs forrásunk, a Mária helyi útjairól szóló történetek pedig a IX. századból származnak.
- Dan Brown Vatikánként hivatkozik a pápai udvarra
  - a pápák székhelye csak a legutóbbi időkben lett a vatikáni palota
  - A középkorban többnyire a Lateránból kormányoztak
  - Ha egyáltalán Rómában voltak, mert a XIV. században Avignonban volt a székhelyük

Kritikák – 3

- Az inkvizíció – ötmillió nőt égetett meg boszorkányként?
  - 1450 és 1750 közti áldozatainak legmagasabb becsült számai 40 és 50 000 közé esnek, nem mind nők voltak
- A Grál-lovagok kódokban fejezték ki magukat? Azt mondták, hogy a Grál keresésére indultak, amikor valójában a szent nőiséget kutatták?
  - Az egyház haragjától nemigen kellett tartaniuk, ugyanis alapvetően irodalmi figurák voltak
- A „Sang real” etimológia
  - A nyelvészettudomány etimológiai kutatásai nem abból indulnak ki, mely szavak tűnnek ma hasonlóknak egymáshoz
  - Ez inkább az önjelölt magyarságeredet-történészek eszköztárába tartozik (vö. KNabukodonozor – Nebolondozzonazúr)

Kritikák – 4

- A templomosok a női princípiumokat a gótikus templomokba kódolták?
  - harcoló alakulat voltak, katedrálisokat nem építettek
- A templomos rendet nem V. Kelemen pápa számolta fel, hanem Szép Fülöp francia király, aki a francia pápát eszközként használta
  - Már csak ezért sem szórhatta a megégetett lovagok hamvait az Avignonban székelő Kelemen a Tiberisbe
- Bár a rendet valóban megszüntették, a lovagok közül csak mintegy 120 szenvedett tűzhalált, és Franciaországon kívül nem volt jellemző, hogy megkínozták volna őket

Kritikák – 5

- Leonardo da Vinci: *Utolsó vacsora*
- A Krisztushoz legközelebb ülő személy nem Mária, hanem János, akit Leonardo hagyományosan szakálltalanul és meglehetősen nőiesen festett meg
- Ha mégis Mária volna, akkor az asztal körül csak tizenegy tanítvány lenne jelen
- A kehely nem található az asztalon (Brown ebből következtetett arra, hogy a kehely valójában Mária), ugyanis a művész a képen azt a János evangéliumbeli jelenetet dramatizálja, amelyen a megváltó bejelenti, a tanítványok egyike el fogja árulni őt. Kehelyről ebben a szövegrészben pedig nem esik szó
- Bár Brown azt állítja, sevillai művészeti tanulmányai során jutott ilyen konklúziókra, mégis szinte egy az egyben idézi a *Templar Revelation* állításait

Kritikák – 6

- ❑ Az Opus Dei létezik, de a katolikus egyház szervezetén belül
- ❑ Önsanyargatnak, de csak pletyka, hogy felelősek I. János Pál rejtélyes haláláért vagy a vatikáni bankbotrányért
- ❑ A Sion rend létezik, de nem 1099-ben alapították Jeruzsálemben, hanem 1956-ban Franciaországban
- ❑ Alapítója, Pierre Plantard a második világháborúban a vichyi kormánynak igyekezett felajánlani szolgálatait
- ❑ Azokat a Bibliothèque Nationale-ban elhelyezett „dokumentumokat”, amelyekből Leigh, Baigent és Lincoln felgöngyöltette a vérvonal titkát, maga Plantard helyezte el
- ❑ Mi oka volt erre?
- ❑ Titkos vérvonal szerinte több családban él tovább, a Stuart, a StClaire és a Plantard nemzetségben (Plantard nem kispályázott!)

Módszertan: forráskritika és ténykezelés

- Hogyan ábrázolja Dan Brown a kutatómunkát végző tudóst:
  - Nincsen szimbológia a Harvardon, bármit jelentsen is ez a szó
  - Nem nevezzük tudományos igényű kutatás, amikor valaki kizárólag XX. században megjelent másodlagos irodalmat vesz le a polcról, és mindent összefüggésbe hoz, ami hasonlóknak tűnik
  - Nincs olyan tudós, aki ismer minden késő antik közel-keleti nyelvet
  - Indiana Jones inkább régész, mint Langdon történész
- A szerző hisz abban, hogy minden jel utal valami további szimbólumra, minden szöveg mélyebb üzenetet rejt
- Kivéve éppen Jézus és Mária bibliai történetét, mert annak szemlátomást semmiféle metaforikus vagy szimbolikus tartalmát nem fogadja el
- kizárólag szexuális értelmezését tartja lehetségesnek

De jók-e ezek a szakmai érvek?

- Kell mindezt tudnia egy művelt átlagembernek?
- Miért hiszik, hogy nekem van igazam és nem Brownnak?
- Érvek, melyek a laikus számára is meggyőzőek:
  - A szerzők nem próbálkoznak konferencián csak a könyvpiacon
  - Túl sok mindent magyaráz az elmélet
  - Ez egy összeesküvés-elmélet
    - nincsenek olyan érvek, tények, bizonyítékok, amelyek megcáfolhatnák - lényegében megdönthetetlen
    - a pro és kontra érveket asszimmetrikusan kezeli: a mellettük szólókat elfogadja, az ellene szólókat hamisítványnak, az összeesküvés elleplezését célzóknak, a be nem avatottak félrevezetését szolgálóknak minősíti

II. Heribert Illig: *Kitalált középkor*

- A középkor háromszáz éve, a 614 augusztusa és 911 szeptembere közti időszak nem történt meg
- Utólag iktatták be a történelembe

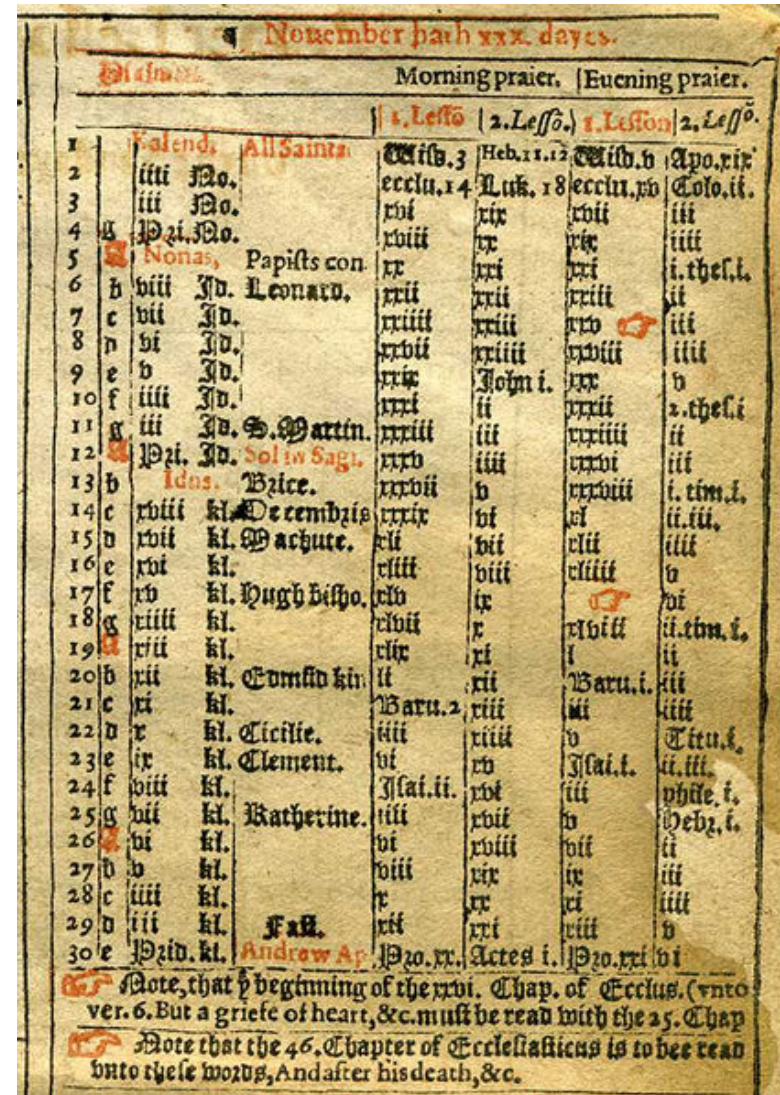
Illig „bizonyítékai”

- XIII. Gergely pápa féle 1582-es naptárreform:
- Gergely idejére a Julius Caesar által bevezetett Julianus-naptár olyan eltérést mutatott a valódi időhöz, a rendszeresen visszatérő csillagászati eseményekhez képest, hogy sürgősen be kellett avatkozni
  - 400 évenként kihagy 3 julián naptári szökőnapot
  - 1582. október 4. után mindjárt 15. következik
- Az új módosítással már egészen szoros harmóniába tudták hozni a naptári évet a csillagászati évvel
- Illig kérdése: Miért csak 10 napot iktattak be?
- Julius Cézár ideje óta 13 nap eltolódás volna logikus
  - A hagyomány szerint ugyan a Niceai zsinaton már beiktattak 3-at, de erre nincs közvetlen forrás
- Illig 2. érve: A kora-középkorban nem tudtak volna olyan színvonalon építkezni, mint amit a fennmaradt templomok mutatnak: ezek tehát későbbi hamisítványok

A tettek

- VII. (Bíborbanszületett) Konstantin bizánci császár
- II. Szilveszter pápa
- III. Ottó német-római császár
- Céljuk, hogy Nagy Károly személyében egy Ottó számára előnyös, hatalmas elődöt kreáljanak
- Valamint, hogy az 1000. év uralkodói lehessenek

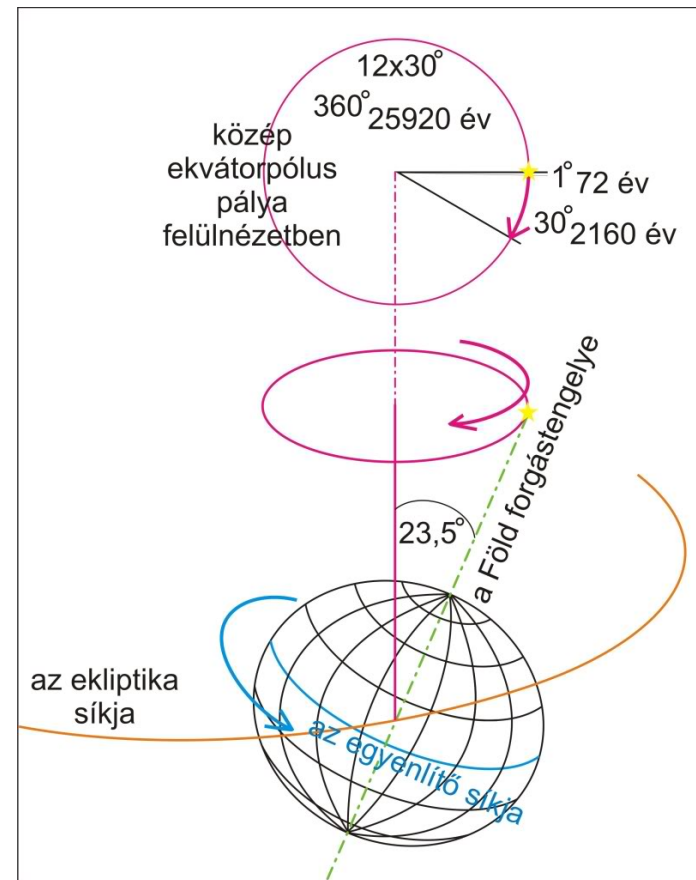
Miért meggyőző az elmélet?

- ❑ Mit tud a laikus erről az időszakról?
- ❑ A magyar honfoglalás, Mohamed élete, Nagy Károly
- ❑ Más talán nem is jut eszünkbe
- ❑ Ezt használja ki Illig, összemosva az átlagember tájékozatlanságát a tudomány tudáshiányával.
- ❑ A korszak kutatói ugyanis meglehetősen sokat tudnak erről az időszakról, tárgyi emlékek és írásos dokumentumok alapján
- ❑ Illig szerint ezek egytől egyig hamisítványok
- ❑ A probléma: sok dokumentum későbbi másolatban maradt fenn (de hiteles), sok oklevél pedig tényleg hamisítvány
  - Az Iliász sem maradt fenn eredetiben, mégsem hamisítvány
  - Szent István törvényei is csak későbbi feljegyzésekből ismertek
- ❑ Speciális magyar népszerűség: Ha Illignek igaza van, akkor mi lehetünk a hunok!

Ellenérvek – 1

- Az evidenciák konvergenciája
  - Túl sok független dokumentum, régészeti lelet, építészeti, művészeti alkotás utal arra, hogy az időszak létezett
- Praktikus probléma: hogyan lehet levezényelni egy ilyen, egész Európára kiterjedő csalást?
  - Az elszigetelt és alacsony műveltségű kolostorok hogyan tudtak kiemelkedő irodalmat – többek közt ófelnémet költeményeket – alkotni?
  - A korszak kiadott forrásai több mint hetven vaskos kötetre rúgnak, ehhez jönnek hozzá a kiadatlan kéziratok
  - Hozzá kellett igazítani a kitalált évszázadok előtti és utáni időszak forrásait is
- Más kultúrák kronológiája
- A földtengely precessziós mozgása

Ellenérvek – 2

- Illig, ha komolyan venné a saját elméletét:
  - Igyekezne azonosítani a hamisító műhelyeket, dokumentálni a köztük lévő kapcsolatot, levelezést, kimutatni a koholt szövegek formai egyezéseit, és más pozitív evidenciával alátámasztani az elméletet
- Illig kiragadott idézetekkel dolgozik
  - Olyan középkorászoktól idézve, akik nem értenek vele egyet. A szakma belső vitáját használja ki
- Nem tesz kísérletet a szakma meggyőzésére
  - Az érvek célcsoportja inkább a történelem terén közepes tájékozottságú, de a szakmában nem mindig bízó közvélemény

Ellenérvek – 3

- Illig fél évenként jelentet meg egy könyvet
  - Ez a teljesítmény mégiscsak túlzásnak tűnik
- Minden művében sok száz könyvre és cikkre hivatkozik, de egy forrásra sem
  - A forráshivatkozások hiánya, amelynek súlyosságát minden történész azonnal belátja, nem biztos, hogy ugyanilyen végzetesnek hangzik egy mégoly művelt laikus számára
  - Miért baj ez?

Miért nem zavarja a laikust a források hiánya?

- A probléma a történelemoktatás és - népszerűsítés jellegében rejlik
  - Évszámokat, „tényeket”, objektív adatokat tanulunk
  - Teljesen rejtve marad, hogy minden, amit a középkorról tudunk, végeredményben nehezen olvasható, nehezen értelmezhető okleveleken található
- Amit mi egyetlen koherens történetként olvasunk, valójában rengeteg apró – sokszor bizonytalan – részlet történetté fűzése
- 18 éves korunkra igen kiterjedt ténytudással rendelkezünk, a történettudomány valódi műveléséről azonban szinte semmit nem tudunk meg.

Egy történész az oktatás felelősségéről

- „A tankönyvírás és a „szakma” közötti szakadékról az árulkodik, hogy a középiskolai történelemoktatásban – tisztelet egy-két kísérleti programnak – a források elemzése háttérbe szorul, s föl sem merül a kérdés, mi módon keletkezik a történelmi ismeret. Nem csoda hát, hogy a történelem a laikus közönség számára főként lexikális ismeretek tárházaként jelenik meg, nem pedig a legkülönfélébb természetű források kritikája és egybevetése által megvalósuló újraértelmezés folyamataként, amelynek eredménye mindaz, amit a történelemről alkotott tudásnak nevezhetünk”
  - (Galamb György, „Időkiforgatókönyv” *Élet és Irodalom*, 2003/13)

Mit tudunk a középkorról?

- ❑ Tudásunk oklevél alapú, minden csata, hadjárat innen ismert
- ❑ Középkor: 300 ezer db oklevél maradt fenn, ennek fele 15. és 16. eleje - Ez 2-5 százaléka a valaha létezett összesnek – DE EZ IS CSAK EGY BECSLÉS
- ❑ 1000 darabos puzzle-ből van 30-50 db, ebből kell kirakni a képet
- ❑ De ez nem azt jelenti, hogy semmit sem tudunk
- ❑ Ha jól értjük, hogy milyen módon bizonytalan a tudásunk, és milyen módon biztos, nem dőlünk be összeesküvés elméleteknek
- ❑ Nem fog kiderülni, hogy Szent István nem is létezett, de az pl. kiderülhet, hogy nem is a császári udvarból hozatta az írnokokat

Egy középkori kézirat:

Figura quadrata est supra multiplicata per se et sunt in quatuor latibus. *14. 24*
 et voluit quare per istam figuram in prima *14. 24* et 8. dicitur scilicet in fine *14. 24*
 cursu. et in augmento 3. et uno scilicet cum in primo nono de bombace et lega ad co
 ram dextrum intus laborantis in partu et habetit pucan
 sine aliquo pucan et si scilicet cum e lamina plumbea. et utroque et
 diminito uno vel sub uno vel sub rationali et posuit alii in edi
 fias nono vel populaton nona inqum pucan illud edifium nec pucan
 et qd. idoneo et a pucane fugiet et si posuit eam in sede quomodo
 luti into. utroque illa deponit et si scilicet hanc figuram. A. ante
 in luno scilicet. dicitur et scilicet inqum cum almea et portandis pe
 cum non timore regon nec pucan aliam quia quinquid cupis ab eis abmelis
14. 24

2	9	2
1	7	3
6	1	8

14. 24 Figura quadrata est 2. 8. et multiplicata per se et sunt in quatuor latibus.

Miért „áltudományosak”

Dan Brown és Illig történetei?

- A múlttól több jó beszámoló adható, de ez nem jelenti, hogy ne lehetne rosszat is írni.
- Definiálhatunk új megközelítést, forráscsoportot, kérdést, témát, és akkor valóban más beszámolót fogunk kínálni.
  - Gyermekkor története, a mindennapi ember története, nők története, stb
- Dan Brown és Illig történetei azonban ugyanannak a tudományos hagyománynak a részét képezik, mint amelyben az általuk cáfolt állítások születtek, ugyanabban a kutatási módszertanban és logikában hisznek, hasonló bizonyítási eljárásokat tartanak érvényesnek.
- Ha azonban egyszer elfogadtuk a bizonyítási játékszabályokat, azok köteleznek, és kénytelenek leszünk elfogadni azok érveit, akik e szabályokat korrektebben alkalmazzák, mint mi.
- A középkorban valóban készültek hamisítványok, és ezeket az Illig által kritizált történészek sokszor fel is tudják deríteni, de azt senki nem gondolja, hogy egy egész korszak az volna